

# Om Tidsfølgen ved Opførelsen af St. Knuds Kirke i Odense.

Af Arkitekt L. P. Fenger.

I den ifjor udkomne 2den Del af Høyens Skrifter havde Prof. L. Ussing tilladt mig at føje nogle Bemærkninger til Afhandlingen om St. Knuds Kirke i Odense. Den i disse udtalte Tvivl om Rigtigheden af den almindelig antagne Tidsfølge mellem Kirkens tre Afsnit har Pastor J. Helms paa Foranledning af Etatsraad Herholdt, Kirkens Bygmester, i et senere Tillæg søgt at imødegaa og mener at kunne hævde Korets Førstefødselsret.

Da nu det gode Navn, Pastor Helms har vundet sig som Forsker i den danske Bygningskunsts Historie, især naar det knyttes til Høyens og Herholdts, let for mange kunde fastslaa som afgjort, hvad der efter min Mening endnu burde være et aabent Spørgsmaal, maa det være mig tilladt her at komme med et Par Bemærkninger ogsaa til Pastor Helms's Tillæg.

Først takker jeg for de gjorte Indrømmelser:

1) at Mellempartiet, i al Fald dets øverste Del, er yngre end begge Endepartierne, og 2) at en Sammenligning med de nordtyske Bygninger ikke tillader at sætte Korets Bygning tidligere end Slutningen af det 13de Aarh. Pastor Helms gaar saa vidt at indrømme, at Korets Bygning næppe lader sig føre længere tilbage end til Gisico, en halv Snes

Aar før der blev begyndt paa Vestenden, og ved en, som det forekommer mig, dristig og næppe tilladelig Slutning vil han henføre Gisicos Indskrift ikke saa meget til det Afsnit af Bygningen, paa hvilken den er anbragt, som til hvad der stod opført, da Gisico døde, altsaa efter hans Mening Koret og Kirkens underste Partier.

Men hvor bliver der saa, tør jeg maaske spørge, Tid til den meget omtalte Stilforandring? Den skulde dog vel aabenbare sig ikke blot ved tykkere Mure og sværere Forhold, men ogsaa ved en forskjellig Formbehandling. Thi Plumshed, vil man indrømme mig, kan skyldes Fuskeri ligesaavel som en højere Alder, og til Korets tykke Mure kan der have været særegne Grunde. Stilforskjellen ser Pastor Helms nu i Profilerne til Korets Triforiumsbuer og for ham er det et Hovedargument, at, naar Vestenden var ældst, vilde man ikke i Koret være vendt tilbage til de efter hans Mening Overgangstiden tilhørende sværere Former med runde og afskaarne Hjørner mellem de udpræget gotiske Led.

Lignende Former findes i det sydlige Sideskibs Vinduer, og denne Omstændighed, som ganske vist har sin store Betydning, er ikke undgaaet min Opmærksomhed, dog en anden Forklaring er mulig, nemlig denne, at det sydlige Sideskib laa ind til Klostergaarden, og at Gisicos Bygmester af denne Grund kan have tilladt sig Simplifikationer her, som senere i langt større Udstrækning og paa en utilbørlig Maade kom til Anvendelse i Koret.

Jeg veed ikke, hvilke Paralleler Pastor Helms skulde kunne drage frem, for at godtgjøre, at Korets Former ere Overgangsformer; men saa længe man ikke i Koret kan eftervise mig et ældre Normalprofil for Buer og Vinduer, anser jeg mig fremdeles berettiget til at betegne Afvigelserne fra Gisicos Profiler som vilkaarlige og skødesløse, idet man simpelt hen i Stedet for Formsten har indskudt almindelige afrundede eller affasede Mursten. Skulde disse Led bevise en større Alder, maa Pastor Helms konsequent

anse Korets Højkirke for ældre end de Dele, hvorpaa den hviler, hvad der jo ikke godt lader sig tænke, eller ogsaa maa han antage, at der forneden har fundet en Overarbejden Sted (remaniement), til hvilken, saavidt mig bekjendt, der ikke er fundet Spor.

Som en tredie Indrømmelse tør jeg maaske betragte Ytringen om, at Høyen kan have taget Fejl i den Mening, at Koret oprindeligt ikke var bestemt til at overhvelves, — Nej! her have de anførte engelske Paralleler virkelig meget lidt at sige, og er nogen Bygning fra Grunden anlagt paa Hvælvinger, saa er det St. Knud.

Dog naar Pastor Helms vil forudsætte en ældre fra den nuværende forskjellig Hvælvingsmaade i Koret, saa bliver en saadan Hypothese sikkert mere problematisk end Høyens, thi i denne er der dog altid den Sandhed, at Koret inden det fik Hvælvinger, upaatvivlelig har været dækket med et (provisorisk?) Trætag, og det stemmer slet ikke ilde med middelalderlig Bygningsmaade at sætte saa mange Vinduer i Højkirkens Mure, som der var Plads til, uden at beregne, hvorledes de vilde komme i Forhold til de Hvælvinger, som maaske først skulde slaas, naar Forbindelsen med Kirkens Langskib var bragt til Veje. Dog hvilken Hvælvingsplan kan Pastor Helms opstille, som passer til de skjævtiddende Vinduer? Dersom disse bevise noget, kan det sikkert kun være, at Koret er bygget op til noget ældre, f. Ex. en Korsfløj.

En saadan Korsfløjs Tilstedeværelse og Forsvinden har sin store Betydning for Forklaringen af Højdenoverensstemmelserne mellem Kor og Kirke. Saalænge den stod, kunde baade Korets Vinduer og dets Sideskibs Tage være lavere end Kirkens Vinduer og Tage uden at støde Synet, saa meget mere som Terrænet falder stærkt af imod Øst; men naar den faldt bort — ja da maatte Bestræbelsen af sig selv komme efter at gennemføre een Højde, som af Pastor Helms er paapeget. Er dette dog ikke langt sandsynligere, end at man under Byggearbejdernes livlige Fremskriden mod Vest 1287—1300 forlod de i Koret fastslaaede Højder for at vinde  $\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$  Alen mere til slankere Forhold?

Dog fra Indrømmelserne gaar jeg over til de Punkter, paa hvilke der efter min Mening ikke er indrømmet mig nok, og kommer da først til Mellempartiet. Pastor Helms indrømmer, at sammes øverste Parti er yngre end Koret og Kirken, og leverer selv Beviset herfor, men vil gjerne holde paa Underdelens højere Alder for at blive i den traditionelle Forestilling om Kirkens gradvise Bygning fra Øst til Vest. Dog naar man undersøger den Maade, paa hvilken Ledene i Gjordbuerne mellem Hoved- og Sideskibene her forløbe sig paa Pillerne, saa kommer man til det Resultat, at den kun kan forklares ved at antage, at Mellempartiet er senere end baade Kor og Kirke, og at Skjævhederne ere fremkomne ved at Koret her ligger 6" for langt mod Nord. Her maa altsaa have ligget noget imellem, og hvad kan dette have været andet end en Korsfløj. Ved at forudsætte en saadan vover man sig dog langt mindre ud paa de usikre Gisningers Omraade, end Pastor Helms med hans nedstyrtede Centraltaarn, om hvilket der ikke er ringeste Antydning i de historiske Efterretninger, og til hvilket der ikke er Spor i Planen. Hvor forekommer desuden Centraltaarnet undtagen i Forbindelse med en Korsfløj?

Gaa vi af rent arkitektoniske Grunde ud fra, at Mellempartiet fra Grunden af er sidst bygget, og søge med de faa historiske Oplysninger, vi have, at bestemme dets Alder, da bliver det af ikke saa ringe Vægt, som Pastor Helms vil indrømme, om en Bueaabning i det nordre Sideskibs syvende Fag er samtidig med Muren eller senere udbrudt, thi den angiver jo utvivlsomt Pladsen for et Kapel, og om saadanne have vi dog et Par Efterretninger. Hvad enten vi gjætte paa Benedikts eller Mogens Krafses, fører det til en bestemt Antagelse om Mellempartiets Alder. Jeg er mest tilbøjelig til at se Mogens Krafses Kapel i det nordre, og denne Antagelse kan jo kun bestyrkes ved Sporene af Døren til Sangergalleriet, da vi have en bestemt historisk Angivelse om, at Mogens Krafse har bygget et saadant. Vel er det ikke givet, at der ikke kan have været tidligere

Galleri, men der meldes dog Intet herom, og det turde vel være, at den hele nye Udstyrelse af Koret, som har sit samtidige Tilsvarende i Roskilde, Sorø, Aarhus o. fl. Steder, kan have givet Sangerne en ny Plads, som paa de ogsaa senere Gallerier i de lybske Kirker. I Domkirken i Lybek staar Sangergalleriet foran Kormuren hvilende paa Søjler; det samme maa ogsaa efter de paa Pillerne e og é fundne Spor af den efter Reformationen bortryddede Kormur have været Tilfældet i St. Knud.

At Kløverbaandet over de øverste Korvinduer og lignende Rester i den østre Gavl bestemt pege paa en senere Tid, maa jeg ogsaa holde paa. Hvorfor skulde man, ifald Kirken var senere end Koret, have opgivet et dekorativt Smykke, som engang indført faldt saaledes i Tidens Smag, at det blev anvendt indtil Overdrivelse? At Kløverbaandet skulde være senere indsat, dertil er der jo ikke fundet ringeste Spor, og det vilde ogsaa vanskelig lade sig gjøre, da det forudsætter en<sup>7</sup>glat Grund, som ikke vindes ved at udbryde en halv Sten i en gammel Mur. At Pastor Helms lægger saa ringe Vægt paa Murstenenes forskellige Bonitet, forundrer mig; den har været mig højst paafaldende; medens Stenene i Vestenden alle ere af en ren dyb mørkerød Farve, ere de i Koret og Mellempartiet blakkede, ja stundom helt gule, og dette beviser, at man har benyttet forskellige Teglværker, da Koret og Kirken byggedes. Medens de ældre Profilsten til Vinduessprosserne, som fandtes i Østvinduet, ere mørkerøde, ere de senere Efterligninger blakkede. Naar altsaa de blakkede Sten ere anvendte i Mellempartiet og i det Hele senere, saa taler Sandsynligheden for, at Koret ogsaa maa skrive sig fra en Periode, da man tog Sten fra et andet Teglværk, end da Gisico byggede.

Skulde jeg til Slutning med faa Ord angive de Fordele, som min Tidsbestemmelse forekommer at mig have fremfor den tidligere, saa vilde jeg sige: den tager mere Hensyn til den ældre Kirke, som ikke kan være bleven

helt ødelagt ved Branden 1247, thi Munkene kunne ikke have været uden Kirke i Resten af Aarhundredet. Den forklarer dernæst, hvorledes selve Kirken kan være bleven af een Støbning under Gisicos kraftige Ledelse og have staaet næsten færdig 1301, som Indskriften siger. Den behøver ikke at tage sin Tilflugt til saadanne Forudsætninger, som at Kirken skulde være flyttet eller have været meget mindre end den nuværende, men ser netop i den fundne Krypte Bevis for, at et ældre Anlæg, en fra Siderne aaben Krypte, som i Jerichau eller St. Peder og Povel paa Borgen i Brandenburg, er beholdt, da man byggede Kirken om paa samme Sted. Den levner den indkaldte fremmede Bygmester Æren for at have efterladt et smukt gennemført Arbejde, og senere Tiders gejstlige Dilettanter og Kjøbstadhaandværkere Ansvar for at have kopieret og kludret der, hvor alle indrømme, at Kopierne og Forkludringerne især findes. Den giver endelig Lejlighed til at sætte de mærkelige Efterretninger, vi have om Byggearbejder saa sent som Slutningen af det 15de Aarhundrede, i en naturlig Forbindelse med Monumentet, som vi se det for vore Øjne. At Munkene ikke 1499 have opført en Renselsesfest i den Kirke, de atter havde taget i Brug 1491, men at det var en virkelig ny Indvielse efter større Byggeforetagender, lader sig dog næppe bortdisputere.

Det er disse historiske Angivelser, som, efter at jeg først havde begyndt at tvivle om Korets Alder, uden nogen Tilbøjelighed fra min Side have ført og føre mine Tanker saa langt hen imod Middelalderens Slutning; det skulde glæde mig, om Pastor Helms, som nu er kommen St. Knud nærmere, maatte faa Lejlighed til atter at gennemgaa Sagens Akter med den ham egne Samvittighedsfuldhed, jeg tvivler ikke paa, at han da vil komme til at indrømme mig mere, end han hidtil har været tilbøjelig til.